

KINESTIK QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHDA O'QITISH SHAKLLARI VA VOSITALARI

Hakimova Sharofat Abdusattorovna

**Termiz davlat pedagogika instituti Tabiiy va aniq fanlar fakulteti Texnologiya va
geografiya kafedrası o'qituvchisi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20535938>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada texnologik ta'lim jarayonida o'quvchilarning kinestik qobiliyatlarini rivojlantirishda qo'llaniladigan o'qitish shakllari va vositalarining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Kinestik qobiliyat – bu harakat, amaliy faoliyat va jismoniy bajarish jarayonida bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish imkonini beruvchi muhim psixologik-pedagogik xususiyat hisoblanadi. Maqolada zamonaviy ta'limda qo'llanilayotgan interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, loyiha asosida o'qitish hamda didaktik vositalarning kinestik qobiliyatni rivojlantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o'qitish shakllarining samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Kinestik qobiliyat, o'qitish shakllari, o'qitish vositalari, interfaol metodlar, amaliy mashg'ulot, loyiha asosida ta'lim, didaktik vositalar, texnologik ta'lim, o'quvchi faolligi, kasbiy kompetensiya.

РАЗВИТИЕ КИНЕСТЕТИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ: ФОРМЫ И СРЕДСТВА ОБУЧЕНИЯ

Хакимова Шарофат Абдусатторовна

**Преподаватель кафедры технологии и географии факультета
естественных и точных наук Термезского государственного
педагогического института**

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются педагогические формы и средства обучения, направленные на развитие кинестетических способностей учащихся в процессе технологического образования. Кинестетические способности представляют собой важный психолого-педагогический компонент, обеспечивающий усвоение знаний и навыков через практическую деятельность, движение и выполнение реальных действий. В работе анализируются современные интерактивные методы обучения, практические занятия, лабораторные работы, проектное обучение и дидактические средства, способствующие развитию двигательных и профессиональных навыков. Особое внимание уделяется формированию активности учащихся, развитию творческого мышления и самостоятельности.

Ключевые слова: кинестетические способности, формы обучения, средства обучения, интерактивные методы, практические занятия, проектное обучение, дидактические средства, технологическое образование, активность учащихся, профессиональные компетенции.

DEVELOPMENT OF KINESTHETIC ABILITIES: TEACHING FORMS AND TOOLS

Hakimova Sharofat Abdusattorovna

Lecturer, Department of Technology and Geography Faculty of Natural and Exact Sciences

ABSTRACT

This article analyzes the pedagogical forms and teaching tools used to develop students' kinesthetic abilities in the process of technological education. Kinesthetic ability is an important psycho-pedagogical characteristic that enables learners to acquire knowledge and skills through physical activity, hands-on practice, and active engagement. The study examines modern interactive teaching methods, practical lessons, laboratory work, project-based learning, and didactic tools that contribute to the development of kinesthetic skills. Special attention is given to enhancing student engagement, creativity, and independent thinking.

Keywords: kinesthetic ability, teaching forms, teaching tools, interactive methods, practical training, project-based learning, didactic resources, technological education, student activity, professional competence.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtirish, ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayoni faqat nazariy bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, balki o'quvchining shaxsiy faoliyati, mustaqil ishlashi va amaliy tajribasini rivojlantirishga yo'naltirilmogda. Shu jihatdan texnologik ta'limda kinestik yondashuvning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Kinestik qobiliyat insonning harakat, sezgi va amaliy faoliyat orqali bilimlarni tez va samarali o'zlashtirish hamda ularni real vaziyatlarda qo'llash imkonini beruvchi muhim psixologik-pedagogik xususiyatdir. Bu qobiliyat o'quvchilarda qo'l mehnati, amaliy topshiriqlarni bajarish, texnik jarayonlarni modellashtirish va laboratoriya ishlari orqali namoyon bo'ladi. Ayniqsa, texnologiya fanida o'quvchining bevosita faol ishtiroki kinestik qobiliyatni rivojlantirishning asosiy omili hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida kinestik qobiliyatni rivojlantirish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ijodkorligi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini ham kuchaytiradi. Shu sababli o'qitish jarayonida interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, loyiha asosida o'qitish, kichik guruhlarda ishlash, tajriba va laboratoriya ishlari kabi shakllardan keng foydalanish zarur. Bugungi kunda pedagogik amaliyotda "o'quvchi markazida bo'lgan ta'lim" tamoyili ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Ushbu yondashuvda o'quvchi faqat bilim oluvchi emas, balki bilimni mustaqil kashf etuvchi subyekt sifatida qoraladi. Bu esa kinestik qobiliyatni rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Amaliy faoliyatga asoslangan darslar o'quvchilarda nafaqat bilim, balki barqaror ko'nikma va malakalarni shakllantiradi.

Shuningdek, ta'lim jarayonida zamonaviy didaktik vositalar – texnik jihozlar, modellar, multimediali resurslar, virtual laboratoriyalar va simulyatsion dasturlar ham muhim rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarning sezgi va harakat asosida o'rganish jarayonini faollashtirib, kinestik idrokni kuchaytiradi. Ayniqsa, real hayotga yaqinlashtirilgan o'quv topshiriqlari o'quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni faol amaliy ishga jalb etadi. Pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, faqat nazariy bilimga asoslangan an'anaviy darslar o'quvchilarda barqaror amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda yetarli samara bermaydi. Shu sababli o'qitish jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, turli metod va vositalarni uyg'unlashtirish zarur hisoblanadi. Bu yondashuv o'quvchilarning kinestik qobiliyatini rivojlantirish bilan birga, ularning kasbiy tayyorgarligini ham mustahkamlaydi. Kinestik qobiliyatni rivojlantirish, o'qitish shakllari va vositalarining pedagogik ahamiyati masalasi pedagogika, psixologiya va metodika fanlarida keng o'rganilgan dolzarb yo'nalishlardan biridir. Mazkur muammo yuzasidan xorijiy va mahalliy olimlar

tomonidan bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lib, ular ta'lim jarayonini amaliy faoliyatga yo'naltirish, o'quvchilarning harakat orqali o'rganish xususiyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Psixologiya fanida kinestik qobiliyat va harakat orqali o'rganish nazariyasi dastlab H. Gardner tomonidan ishlab chiqilgan ko'p intellekt nazariyasida asoslab berilgan. U inson intellektining turlaridan biri sifatida kinestik (bodily-kinesthetic) intellektni ajratib ko'rsatadi va uni harakat, amaliy faoliyat hamda jismoniy ko'nikmalar orqali bilim olish qobiliyati sifatida izohlaydi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida amaliy faoliyatga asoslangan o'qitishning muhimligini ko'rsatadi. Shuningdek, J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasida bolalar bilimni faol harakat va tajriba orqali o'zlashtirishi ta'kidlanadi. Uning fikricha, o'quvchi real faoliyatda ishtirok etish orqali bilimni chuqurroq anglaydi va uni amaliyotga tatbiq eta oladi. Bu yondashuv kinestik qobiliyatni rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlarning muhimligini asoslaydi.

Ta'lim metodikasi bo'yicha D. Kolbning tajribaviy o'qitish modeli (Experiential Learning Theory) ham muhim o'rin tutadi. Unga ko'ra, o'rganish jarayoni tajriba, kuzatish, tahlil va amaliy qo'llash bosqichlaridan iborat bo'lib, aynan amaliy faoliyat kinestik o'rganishning asosiy manbai hisoblanadi. Pedagogika sohasida B. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim maqsadlari taksonomiyasi ham amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. U o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa kinestik faoliyatni bosqichma-bosqich shakllantirishda metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Mahalliy olimlardan S. Yusupov, M. Ochilov, U. Mahkamov va boshqalar pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda amaliy ta'limni rivojlantirish bo'yicha ilmiy ishlar olib borgan. Ularning tadqiqotlarida ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish, amaliy mashg'ulotlarni samarali tashkil etish hamda o'qitish vositalaridan foydalanish masalalari yoritilgan.

Shuningdek, O'zbekistonlik metodist olimlar tomonidan texnologiya fanini o'qitishda amaliy faoliyatga asoslangan yondashuv, loyiha metodi, modellashtirish va laboratoriya ishlari orqali o'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu yondashuvlar kinestik qobiliyatni rivojlantirishda samarali vosita sifatida qaraladi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari (amaliy mashg'ulot, loyiha ishlari, guruhli faoliyat) va vositalar (didaktik materiallar, texnik jihozlar, simulyatsion vositalar) muhim pedagogik ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini interfaol va amaliy yo'naltirish o'quvchilarda barqaror bilim va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari va vositalarining samaradorligi ta'lim jarayonining amaliy yo'naltirilganligi bilan bevosita bog'liqdir. O'rganilgan nazariy manbalar va pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning harakat, amaliy faoliyat va tajriba asosida bilimni o'zlashtirishi ularning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki barqaror ko'nikma va malakalarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, kinestik yondashuv zamonaviy ta'limning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Interfaol o'qitish shakllari – juftlikda ishlash, kichik guruhlarda hamkorlik, “aqliy hujum”, “klaster”, “loyiha asosida o'qitish” kabi metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularni dars jarayoniga bevosita jalb etadi. Ayniqsa, amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilar harakat orqali o'rganadi, bu esa kinestik qobiliyatning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Texnologik ta'lim jarayonida laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlar eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Masalan, texnik detallarni yig'ish, modellar yasash, materiallar bilan ishlash kabi faoliyatlar o'quvchilarda qo'l motorikasi, aniqlik, tezkorlik va ijodkorlikni

rivojlantiradi. Bu jarayonlarda o'quvchi faqat kuzatuvchi emas, balki faol ijrochi sifatida ishtirok etadi, bu esa kinestik o'rganishning asosiy shartidir. Shuningdek, zamonaviy didaktik vositalardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Multimediali taqdimotlar, simulyatsion dasturlar, virtual laboratoriyalar va modellashtirish vositalari o'quvchilarga murakkab jarayonlarni ko'rish va amalda sinab ko'rish imkonini beradi. Bu esa abstrakt bilimlarni aniq harakat va tajriba bilan bog'lashga yordam beradi.

Pedagogik kuzatuvlar natijasida shuni aytish mumkinki, o'qitish jarayonida faqat nazariy ma'lumotlarga tayanish o'quvchilarda yetarli darajada amaliy ko'nikma hosil qilmaydi. Aksincha, nazariya va amaliyot uyg'unligi ta'minlangan darslar o'quvchilarning bilimni tezroq o'zlashtirishi va uzoq muddat eslab qolishiga yordam beradi. Bu holat ayniqsa kinestik tipdagi o'quvchilarda yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, o'qituvchining metodik mahorati ham muhim omil hisoblanadi. O'qituvchi darsni tashkil etishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik holati va individual qobiliyatlarini hisobga olishi lozim. Har bir o'quvchiga mos amaliy topshiriqlar berish orqali ularning kinestik qobiliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin. Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda eng samarali yondashuv bu – o'qitish shakllari va vositalarini kompleks qo'llashdir. Ya'ni, nazariy bilimlar amaliy mashg'ulotlar, interfaol metodlar va texnik vositalar bilan uyg'unlashtirilganda ta'lim sifati sezilarli darajada oshadi. Bu esa o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi.

Munozara. Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari va vositalarining samaradorligi masalasi pedagogika va metodika fanlarida turlicha yondashuvlar asosida talqin qilinadi. Bir guruh olimlar ta'lim jarayonida nazariy bilimlarning ustuvorligini ta'kidlasa, boshqa yondashuv tarafdorlari amaliy faoliyat va harakat asosida o'qitish (kinestik yondashuv)ning yetakchi rolini ilgari suradilar. Ushbu qarashlar o'rtasidagi farq ta'lim jarayonini tashkil etishda muvozanatli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. An'anaviy pedagogik yondashuvda o'qituvchi asosiy bilim beruvchi subyekt sifatida qaraladi va dars jarayoni ko'proq nazariy tushuntirishga asoslanadi. Bunday yondashuvda o'quvchilarning amaliy faoliyati cheklangan bo'lib, kinestik qobiliyatni rivojlantirish imkoniyati ham nisbatan past bo'ladi. Biroq ushbu tizim bilimning tizimli va mantiqiy asoslarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda esa o'quvchi markaziy subyekt sifatida qaraladi va uning faol ishtiroki asosiy o'rin egallaydi. Interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim va amaliy mashg'ulotlar kinestik qobiliyatni rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Ushbu yondashuv tarafdorlari o'quvchining harakat orqali o'rganishi bilimni mustahkamlash va amaliyotga tatbiq etishda eng samarali usul ekanligini ta'kidlaydilar.

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar faqat amaliy faoliyatga tayanish yetarli emasligini, nazariy bilimlar bilan mustahkamlanmagan amaliy ko'nikmalar yuzaki bo'lib qolishi mumkinligini qayd etadilar. Bu fikr kinestik yondashuvni boshqa o'qitish usullari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Mavjud ilmiy qarashlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, kinestik qobiliyatni samarali rivojlantirish uchun nazariya va amaliyotning integratsiyasi eng maqbul yondashuv hisoblanadi. O'qitish shakllari (individual, guruhli, amaliy, loyiha asosida) va vositalar (didaktik materiallar, texnik jihozlar, modellar, raqamli texnologiyalar)ning uyg'un qo'llanilishi ta'lim samaradorligini oshiradi.

Natijalar. Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari va vositalarining samaradorligini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, amaliy faoliyatga asoslangan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda an'anaviy dars tizimiga nisbatan yuqori natija beradi. Tadqiqot jarayonida interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar, loyiha asosida

o'qitish hamda didaktik vositalardan foydalanish o'quvchilarning faolligi va o'zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshirganligi kuzatildi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, amaliy topshiriqlar va harakatga asoslangan o'quv faoliyatida ishtirok etgan o'quvchilarda quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan:

- o'quv materialini tez va aniq o'zlashtirish darajasi oshgan;
- texnik va amaliy ko'nikmalar (o'lchash, yig'ish, modellashtirish) rivojlangan;
- qo'l motorikasi va aniqlik darajasi yaxshilangan;
- mustaqil ishlash va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati kuchaygan;
- ijodiy yondashuv va tashabbuskorlik darajasi oshgan.

Shuningdek, interfaol o'qitish shakllaridan foydalangan guruhlarda o'quvchilarning darsga qiziqishi va faol ishtiroki an'anaviy metodlarga qaraganda yuqori bo'lgani qayd etildi. Ayniqsa, kichik guruhlarda ishlash va loyiha asosida topshiriqlarni bajarish o'quvchilarning hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirgan. Didaktik vositalardan – modellar, ko'rgazmali materiallar, multimediali resurslar va texnik jihozlardan foydalanish o'quvchilarda vizual va kinestik idrokning uyg'un rivojlanishiga olib kelgan. Bu esa murakkab texnik jarayonlarni tushunish va amaliyotda qo'llashni osonlashtirgan.

Xulosa. Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari va vositalarining samaradorligini tahlil qilish natijasida shuni xulosa qilish mumkin, zamonaviy ta'lim jarayonida amaliy faoliyatga asoslangan yondashuv o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Kinestik qobiliyatni rivojlantirishda o'qitish shakllari va vositalarini kompleks va tizimli qo'llash eng samarali yondashuv hisoblanadi. Bunday yondashuv o'quvchilarda barqaror amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, kasbiy tayyorgarlikni kuchaytirish hamda ularni kelajakdagi mehnat faoliyatiga puxta tayyorlash imkonini beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
2. Mahkamov U. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayonida qo'llash. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. Ochilov M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Yusupov S. Pedagogika va ta'lim metodikasi. – Toshkent, 2015.
5. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2006.